

Relander presidentin- linnassa

**Vasara, Erkki: Raskailta tuntui-
vat askeleet. Presidentti Lau-
ri Kr. Relanderin elämäkerta.
WSOY 2013. 830 s.**

Tasavallan toinen ykkösviran haltija, Lauri Kristian Relander, on nimi, joka usein unohdetaan, kun koetetaan palauttaa mieleen itsenäisyyden alkuaajan presidenttejä. Jos hänet muistetaan, silloinkin usein väärin – ainoana virkaan valittuna ”mustana hevosena”. Relander oli kuitenkin juuri vaalien alla asetettu virallinen ehdokas. Unohdusta on edesauttanut, että valtaosa Relanderin presidenttikaudesta oli aikaa, joka muutenkin jää vähälle huomiolle – rauhallisen kehityksen aika ilman kansakunnan kohtaloa tai olemusta ravistellutta draamaa, ei herätä mielenkiintoa. Kriisi toki saatiin marraskuusta 1929 alkaen, mutta siinäkin Relander jää yleisessä tietoisuudessa suurempia meriittejä keränneiden nimien, kuten Svinhufvudin, Ståhlbergin ja tavaltaan Mannerheiminkin varjoon. Ja jos Relander muistetaan tästä yhteydestä, yleensä negatiivisesti: miehenä, joka myönnytteli lapualaisille, otti vastaan talonpoikaismarssiin, kätteli Kosolan ja tarjosi

hänelle Senaatintorilla kyydin presidentin omassa virka-autossa. Populaarin Relander-narratiivin syntymiselle asetelma on ollut todella no-win-situation.

Erkki Vasarakin pohtii, oliko Relander sankaripresidentti ja ansaitseeko hän elämäkerran. Tämä on tarpeetonta, sillä sankaruuden arviointiin ei ole yleispätevää mittaria, ja elämäkerran voi ”ansaita” millä tasolla tahansa. Elämäkertatutkimus on jo vuosikymmeniä ollut kiinnostunein kohteistaan näiden edustamien viiteryhmiensä kannalta, ja kohteiden osalta tutkimussuuntauksissa on ollut havaittavissa jopa lievää ennakkoluuloa ”valtiomiehiä” kohtaan – ruohonjuuritason tutkiminen koetaan joskus modernimmaksi ja tieteellisemmäksi, ellei peräti ylevämmäksi ratkaisuksi. Toki tavallinen lukija on konservatiivisempi, sillä useimmiten hän hakee samastumis- tai kavahtamiskohteita, ihmisiä, jotka ovat hänelle esikuvia tai varoittavia esimerkkejä. Mutta tieteellisessä biografiatrendissä Thomas Carlyle on ollut vainaja jo kauan.

Erkki Vasaran työ on yhdellä sanalla ilmaistuna massiivinen, 830 sivua tiheällä tekstinasettelulla. Moni, jolla on ollut taipumusta kirjoittaa turhan paksuja kirjoja – allekirjoittanut mukaan lukien – huokaisee ehkä salaa helpotuksesta. Viimeinkin voi heristää sormeja ja sanoa vakaasti toiselle: ”Puolet pois, vähintään!” Tällaisen kuvan Vasaran teksti eittämättä jättää. Esille nostetaan melkein kaikki prosessit, joita Relanderin kuuluisista päiväkirjoista löydetään, ja detaljit kuurnitaan todella perusteellisesti.

Kieltämättä Vasara tekee sen, mitä hän on lähtenyt tekemään, ammattitaidolla ja ansiokkaasti. Hän on päässyt kohteensa nahan alle ja esittää realistisia, uskottavia tulkintoja, ei heroisoi eikä demonisoi kohdettaan, vaan sijoittaa tämän aikaansa ja pyrkii ymmärtämään tämän toiminnan perusteet ja psykologian.

Tästä huolimatta vaikutelmaksi jää, että tämä tiiliskivi ei läheskään täytä Relanderin kokoista tutkimusaukkoa. Yksi näkökulma on katettu; hiukan ironisoiden voisi sanoa, että tutkimuksen oikea nimi olisi ollut ”Relander presidentinlinnassa”. Mutta kiinnostavampaa kuin perata kaikki yksityiskohteisesti olisi ollut syventää kuvaa näkökulmilla, jotka nyt sivuutetaan – tai kuitataan nopeasti.

Tämä on seurausta jo lähdepoijasta, jota Relanderin päiväkirjat dominoivat. On outoa, että lähde luettelossa on Relanderin yksityiskokoelman lisäksi vain yksi muu kokoelma (jonka senkin merkitys on kokonaisuudelle hyvin marginaalinen) – eikä siellä ole lainkaan ulkomaisia arkistolähteitä tai edes Suomen ulkoministeriön arkistolähteitä, vaikka kohteena on henkilö, joka perustuslain mukaan määräsi Suomen ulkosuhteista.

Detaljien valtavasta massasta on vaikeaa kaivaa esille sitä, mitä lukija eniten kaipaisi Relanderin oman linjan ja persoonan lisäksi – selkeää tulkintaa 1920-luvun ja sitä seuranneen lapualaiskriisin poliittisista mentaliteeteista ja toimintatavoista. Millainen vuosikymmen 1920-luku lopulta oli, ja miksi silloin toimittiin niin kuin toimittiin? Millaiset ajattelutavat ja taakat vuosikymmen peri aiemmilta vuosilta? Oliko se vain alkusoittoa 1930-luvulle? Miksi demokratia ei ollut kaikille itsestäänselvyys (oikeastaan se oli siinä muodossa, missä me sen tunemme, itsestäänselvyys tuskin kellekään)? Mitkä olivat ne itsestäänselvyudet, joita nykyisin on paljon vaikeampi mieltää ja joita herkästi katsotaan anakronistisesti hyvä–paha-kysymyksinä – kuten meritokratian, autoritaarisuuden, koulutususkon, uskonnon ja kansallismielisyyden vaikutukset? Oliko vuosi 1918 vaikuttuksiltaan niin kaiken kattava ja ratkaiseva kuin on tapana uskoa – olihan ihmisten ajattelutavoissa ja perinteissä paljon muutakin, suu-

rin osa vielä voimakkaammin juurtunutta?

Toki nämä kysymykset liittyvät enemmän ympäristöön kuin suoraan Relanderiin. Mutta, kuten jo mainittiin, elämäkertatutkimuksen suuntana on jo pitkään ollut valaista kohdettaan ryhmänsä edustajana ja tarkastella vuorovaikutussuhdetta, jossa ryhmä muokkaa kohdetta ja kohde ryhmää. Kaikki edellä mainittu vaikutti myös Relanderiin itseensä ja pelikenttään, jossa hänen oli toimittava. Hän eli oman aikansa itsestäänselvyysien ja ajattelu- ja toimintatapojen keskellä.

Kun vielä kysymyksessä on presidentti, tähän liitetyt odotukset, symboliset arvot ja jopa mahdolliset viholliskuvat ovat todella merkittäviä eivätkä edes rajoitu kotimaahan. Relander itsekin panosti unelmaansa ”Pohjolan Locarnosta” ja tavoitteli toisiaan lähentyvien Skandinavian ja Baltian maiden yhteistyötä englantilais-saksalaisen sateenvarjon alla. Tässä elämäkerrassa ei kuitenkaan ole lainkaan lähdeetty hyödyntämään ulkomaisia diplomatian arkistolähteitä. Jo omasta kokemuksestani voin sanoa, että ainakin Ruotsin ja Saksan lähettiläsraporteista olisi löytynyt mehukkaita kuvauksia. Saksan lähettiläs suorastaan vaihautui, kun vastaanotolla presidentti alkoi muistella omia opiskeluaikojaan Saksassa ja liikutui sanoistaan kyynelten partaalle.

Mutta sen, mitä Vasara on lähtenyt tekemään, hän tekee kunnonla – moittia voi vain käsittelyn ylenpalttisesta laajuudesta. Relanderin persoona ja toiminta käyvät selville, ja kuvaukset esimerkiksi Relanderin motiiveista Lapuan liikkeen tyynnittelyssä ja turhautuminen Ståhlbergin täydelliseen kieltoinjaan tässä asiassa käyvät hyvin ilmi. Relanderille painoi paljon argumentti ”kunnon miehistä”, jotka olivat kiihtyneet liikaa, ja Ståhlbergin valitseman linjan hän katsoi johtavan väistämättä konfrontaa-

tion. Eikä hän voinut olla päiväkirjassaan piikittelemättä, ettei Ståhlbergkaan ollut ollut yhtä joustamaton legalisti ollessaan itse vastuuasemassa.

Ei myöskään voi sanoa, ettei yleisiä tulkintoja olisi lainkaan – ne vain tuntuvat hukkuvan detaljimaasaan. Työ on tunnollista, ja alun tiettyjä epätarkkuuksia lukuun ottamatta punakynää ei juuri tarvinnut käyttää pikkuvirheiden merkitsemiseen. Mainittakoon kuitenkin, että vuonna 1906 saatiin uusi valtiopäiväjärjestys, ei hallitusmuotoa (s. 37); aivan koko senaatti ei ollut venäläinen edes Seynin aikana, vaikka puolueet eivät sinne enää edustajiaan laskeneetkaan (s. 51); ”suomettarelaiset” eivät hyväksyneet vuonna 1917 valtakia (s. 58); Alkio ei ”joutunut” tapaamaan von der Goltzia, vaan ylisti tätä omankin päiväkirjansa mukaan vilpittömästi, ja haaveili Itä-Karjalasta (s. 74, 75); Castrénin hallitus ei esittänyt presidentinvaalia eduskunnan toimeenpanemaksi, sen muutoksen teki valiokunta (s. 86); Sasu Punasen oikea nimi oli Yrjö Räisänen, ei Yrjö Rantanen (s. 123). Tekstissä seikkailee myös suurlähettiläitä aikana, jolloin Suomessa tai Suomessa ei heitä ollut. Eikä kaikki, mikä Suomessa oli sotien välillä SDP:stä vasemmalla, ollut yksiselitteisesti ”kommunisteja”. Mutta aivan valtaosa näistä epätarkkuuksista on tekstin alkuosassa, niiden kokonaisuus koko valtavana tekstimassassa on minimaalinen, eivätkä ne juuri koskaan liity suuriin asioihin.

Toisaalta vaikutelmaksi jää, että mitään suuria virheitä tai ristiriitaisia tulkintoja ei herkästi tule, kun ote on referoiva. Lisäksi suurten asioiden tulkinnat perustetaan useimmiten jo olemassa olevaan tutkimukseen. Tämä on sääli, sillä Vasara kyllä osoittaa, että resurssia olisi ollut toisenkinlaiseen otteeseen. Esimerkiksi loppuluku on analyysinä Relanderista loistava ja

sivujen 447–455 erittely tämän luonteenlaadusta ja toimintatavoista on todellinen helmi. Miksi käsittelytapa ei olisi voinut lähteä laajemminkin tällaisista näkökulmista?

Edellä esitetystä kriitikkistä huolimatta lopputase Erkki Vasaran Relander-elämäkerrasta on toki positiivinen. Tutkimus on ansiokas ja arvokas, ja on erinomaista, että se on tehty. Mutta pahaa pelkään, että kovin moni ei jaksaa lähteä punnitsemaan tasetta, kun kirjan koko ja ilmiäsu ovat niin haastavia – ja silloin Relander jää helposti yhtä tuntemattomaksi kuin aikaisemminkin.

– VESA VARES